

Tadeusz Panuś

Formacja nauczycieli religii katolickiej w Polsce

Studia Katechetyczne 7, 252-265

2010

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Formacja nauczycieli religii katolickiej w Polsce

Dzieło katechezy wymaga od Kościoła intensywnej formacji katechistów¹. Także na tym polu przyświeca nam przykład Chrystusa. Podczas swojej działalności Jezus zajmował się przede wszystkim formowaniem tych, którzy mieli głosić całemu światu Jego orędzie. Poświęcał wiele czasu na nauczanie rzesz, ale jeszcze więcej przeznaczył na formację swoich uczniów. Chciał, aby przebywali zawsze przy Nim, by wpoić im prawdę swojego orędzia nie tylko słowami, ale także poprzez przykład własnego życia (...). Idąc za przykładem Mistrza, Kościół przywiązuje wielką wagę do formacji tych, których zadaniem jest nauczanie prawdy objawionej². Takimi słowami Jan Paweł II rozpoczął rozważanie, wygłoszone w czasie śródowej audiencji generalnej, 6 III 1985 roku. Przemówienie to poświęcił w całości formacji katechetów, podkreślając jej potrzebę i konieczność, zwracając uwagę na istotne jej rysy. W świetle tych słów warto zastanowić się, przed jakimi wyzwaniem staje dzisiaj formacja katechetów, używając zaś języka prawa oświatowego – nauczycieli religii katolickiej.

We współczesnym świecie obserwujemy konieczność permanentnego doskonalenia się. Spowodowane jest to m.in. tym, że następuje wciąż niezwykle szybki rozwój techniki. Obejmuje on wszystkie dziedziny nauki i życia, nie pomijając samego człowieka. Człowiek dzisiejszy zmuszony jest do ciągłego doskonalenia, rozwoju, słowem kształcenia się. Nie może zatrzymać się w miejscu, jeżeli chce liczyć się w swoim środowisku zawodowym. Ciągłe pojawiają się nowe kierunki studiów, kursy, szkolenia, doskonalenia zawodowe, adresowane do ekonomistów, informatyków, nauczycieli różnych dziedzin. Rzeczywistość szybko się zmienia. Kiedyś człowiek uczył się do 20 roku życia i potem mocą zdobytej wiedzy mógł pracować całe życie. Dzisiaj jest to niemożliwe. Ot, taki zegarmistrz: kiedyś mechanik precyzyjny, dzisiaj musi się znać na elektronice, jeśli chce mieć klientów; ot mechanik samochodowy, dziś musi się znać na komputerach, ponieważ bez tej umiejętności nie wykona najprostszego przeglądu

---

¹ Katecheci we Włoszech nazywani są katechistami – przyp. aut. Por. R. Murawski, *Katecheza w ujęciu Jana Pawła II*, red. J. Zimny, Sandomierz 2004, s. 11.

² Jan Paweł II, *Formacja katechistów. Katecheza śródowa (6 III 1985)*, w: Jan Paweł II, *Wierzę w Boga Ojca Stworzyciela*, Vaticano 1987, s. 30.

samochodu, który pełen jest elektroniki; ot taki fotograf, dziś bez umiejętności cyfrowej obróbki zdjęć nie jest w stanie pracować w swoim zawodzie. Szczególną grupą osób, których kształcenie, doskonalenie i rozwój osobowy nie może ominąć, są katecheci. Można nawet rzec, że są oni szczególnymi adresatami tego kształcenia. Szczególnymi, ze względu na wyjątkową misję, wszak katecheta to osoba, która w imieniu Kościoła dokonuje chrześcijańskiego wtajemniczenia, kształci i wychowuje, przeżywa i głosi doświadczenie Ewangelii, urzeczywistniające się w Kościele, jest świadkiem wiary Kościoła, a to wszystko w oparciu o odpowiednie przygotowanie teologiczno-pedagogiczno-dydaktyczne³. Przemiany dotyczące współczesnego człowieka sprawiają, że tym bardziej trzeba się doksztalać, aby umieć odwieczne prawdy głosić współczesnym językiem.

Potrzeba permanentnego kształcenia się ma, w przypadku katechetów, swój własny charakter. Wydaje się, że jak najbardziej uzasadnione jest stosowanie określenia specyficznego dla tej grupy osób, a mianowicie terminu *formacja*. Termin ten pochodzi od łacińskiego słowa: *formatio* oznaczającego *kształtowanie, utworzenie, wywieranie trwałych wpływów jednej osoby czy grupy na osobowość innego człowieka, w celu ukształtowania w nim określonych postaw i umiejętności*⁴. Mówiąc o postawie, należy mieć na myśli *coś, co istnieje przed działaniem, rozumianym jako gest zewnętrzny, czyli w pewien sposób je przygotowuje i poprzedza, wpływa na nadanie mu intencji i stylu zachowania*⁵. Zaś przez umiejętność należy rozumieć nabycie, poprzez właściwe studiowanie i ćwiczenia, wymaganej wiedzy i zdolności do realizowania jej w praktyce. Zatem opierając się na powyższej etymologii słowa *formacja*, można stwierdzić, że formacja katechety jest kształceniem w nim określonych postaw i umiejętności, niezbędnych do posługi katechetycznej w Kościele⁶. Uszczegółowienia definicji formacji katechety dostarcza ks. S. Kulpaczyński, który stwierdza, że jest to *proces zmierzający do ukształtowania osobowości katechety – dojrzałej, służebnej, dialogicznej, twórczej i zdolnej do wspólnotowej pracy katechetycznej*⁷. Zbadajmy zatem, czego Kościół w swych katechetycznych dokumentach naucza na temat formacji katechetów.

³ A. Kiciński, *Poszukiwanie tożsamości katechety osób szczególnej troski*, „Katecheta” 2005, nr 7-8, s. 11.

⁴ A. Kiciński, *Współczesna formacja katechetów*, „Roczniki Teologiczne” 2005, z. 6, s. 118.

⁵ A. Cencini, A. Manenti, *Psychologia a formacja*, Warszawa 2002, s. 77.

⁶ Por. M. Paluszkiwicz, *Katechizacja szkolna w diecezji siedleckiej w latach 1990-2005. Studium katechetyczne na podstawie badań wybranych grup katechetów*, Lublin 2007, mps, s. 25.

⁷ S. Kulpaczyński, *Formacja katechetów*, EK, t. 5, s. 389n.

1. Prezentacja dokumentów katechetycznych Kościoła na temat formacji

Pierwszym posoborowym dokumentem katechetycznym podejmującym zagadnienie formacji katechetów była *Ogólna instrukcja katechetyczna* (1971), w której czytamy, iż *formacja katechetów to zadanie niezmiernie ważne (...), a obejmuje wszystkich katechetów, zarówno świeckich, jak i osoby zakonne*⁸.

Wśród sześciu katechez Jana Pawła II o katechezie, ogłoszonych od 5 XII 1984 do 6 XII 1985 roku, stanowiących wprowadzenie do nowego cyklu rozważań katechetycznych, papież poruszył zagadnienie formacji katechetów. Stanowi ono uzupełnienie adhortacji *Catechesi tradendae*, w której brak jest odrębnego rozdziału na ten temat⁹. Formacja, o której mówi papież, powinna objąć duszpasterzy oraz tych wszystkich, którzy mają jakiś udział w kościelnej misji nauczania, zarówno tych, którzy tej posłudze oddają się w pełnym wymiarze, zawodowo, jak i tzw. wolontariuszy. Szczególnego znaczenia nabiera formacja katechetów w krajach, gdzie brak jest kapłanów, a katechetom powierza się kierowanie wspólnotami kościelnymi. Papież wymienił w swym przemówieniu dwa rodzaje formacji: doktrynalną i metod pedagogicznych. Nie omówił bliżej tej ostatniej, natomiast wytyczył ogólne linie postępowania dla formacji doktrynalnej katechetów. Powinna ona zapewnić solidną znajomość doktryny wiary, przygotować do wiernego przekazywania orędzia wiary w świecie światopoglądowo pluralistycznym, pogłębiać własną wiarę katechety, rozwijać ducha misyjnego¹⁰.

W kolejnym dokumencie katechetycznym, jakim jest *Dyrektorium ogólne o katechizacji* (1997), znajdujemy cały rozdział poświęcony formacji katechetów. Jest on zatytułowany: *Formacja do posługi katechetycznej*. W dokumencie tym omówione zostało znaczenie, cele i natura formacji katechetów¹¹, wskazane są kryteria inspirujące formację katechetów¹², ponadto jej wymiary i środowiska¹³.

Zagadnienie formacji katechetów w polskiej rzeczywistości szeroko podejmuje *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* (2001). Dokument omawia podstawowe wymiary formacji¹⁴, precyzuje odpowiedzialnych za

⁸ DCG 115.

⁹ R. Murawski, *Katecheza w ujęciu Jana Pawła II*, dz. cyt., s. 11.

¹⁰ Tamże, s. 14.

¹¹ DOK 234-236.

¹² DOK 237.

¹³ DOK 238-252.

¹⁴ PDK 149-152.

formację katechetyczną¹⁵, pogłębia istotne elementy tej formacji¹⁶ oraz określa wyzwania, jakie stoją przed katechetami w aspekcie awansu zawodowego i sytuacji prawnej w szkole¹⁷.

Zagadnienie formacji katechetów znalazło się w centrum uwagi wielu teologów, czego dowodem są liczne publikacje¹⁸.

Dyrektorium ogólne o katechizacji, wymieniając kryteria wpływające na formację katechetów, zauważa, że winna ona uwzględnić aktualne uwarunkowania duszpasterskie danej chwili¹⁹. Oznacza to, iż w formacji katechetów należy uwzględnić sytuację duszpastersko-katechetyczną danego kraju. Stąd trzeba nam teraz zatrzymać się nad formacją katechetów w polskiej rzeczywistości. Uczynimy to w świetle wskazań *Dyrektorium katechetycznego Kościoła katolickiego w Polsce*.

2. Formacja katechetów w świetle

Dyrektorium katechetycznego Kościoła katolickiego w Polsce

Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego zwraca uwagę na potrzebę rzetelnego przygotowania katechetów do pełnienia posługi katechetycznej. Stanowisko wyrażone w tym dokumencie odnośnie do formacji katechetów cechuje personalizm, a więc *Dyrektorium* podkreśla, że skuteczność katechezy jest zależna od *osobowego oddziaływania*²⁰. Polskie *Dyrektorium*, w duchu *Dyrektorium ogólnego o katechizacji*, odcina się od pojmowania formacji jako doskona-

¹⁵ PDK 153n.

¹⁶ PDK 155-157.

¹⁷ PDK 158n.

¹⁸ Por. J. Bagrowicz, *Formacja katechetów w świetle dokumentów Kościoła*, „Ateneum Kapłańskie” 1994, z. 513-514, s. 215-226; *Formacja katechetów*, red. M. Majewski, Kraków 1990; A. Kiciński, *Poszukiwanie tożsamości katechety osób szczególnej troski*, art. cyt., s. 10-19; A. Kiciński, *Współczesna formacja katechetów*, art. cyt., s. 109-125; S. Łabendowicz, *Permanentna edukacja i formacja katechetów*, w: *Dydaktyka katechezy*, red. J. Stala, Tarnów 2004, cz. I, s. 303-337; S. Łabendowicz, *Formacja katechetów według Dyrektorium ogólnego o katechizacji*, w: *Katecheza Kościoła w świetle Dyrektorium ogólnego o katechizacji*, red. A. Hajduk, Kraków 1999, s. 133-154; S. Łabendowicz, *Formacja katechetów w dokumentach Kościoła i literaturze katechetyczno-dydaktycznej po Soborze Watykańskim II*, Sandomierz 1997; R. Szewczyk, *Tożsamość katechety w świetle dokumentów Kościoła w latach 1965-1991*, Warszawa 1996; P. Tomasik, *Formacja wychowawców katolickich. Uwagi o przygotowaniu kleryków do pracy nauczyciela religii*, „Katecheta” 2005, nr 3, s. 4-22.

¹⁹ DOK 237.

²⁰ PDK 149.

lenia narzędzi pracy²¹. Polskie *Dyrektorium*, podobnie jak *Dyrektorium ogólne o katechizacji* nie używa sformułowania, rozróżniającego formację podstawową katechetów od permanentnej, niemniej należy przyjąć, że wskazania *Dyrektorium* odnoszą się przede wszystkim do tych, którzy już są katechetami. Taki też jest cel naszej refleksji, w której chodzi o formację nauczyciela religii katolickiej.

Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce akcentuje dwa kierunki formacji, wywodząc je z zadań, które stoją przed katechezą, a są nimi: chrystocentryczny i eklezjalny wymiar formacji katechetycznej. Skoro katecheta ma prowadzić uczniów do głębokiej zażyłości z Chrystusem, to sam winien trwać z Nim w głębokiej zażyłości. Skoro zaś katecheta głosi Chrystusa nie w swoim imieniu, ale z mandatu Kościoła, to winien być człowiekiem Kościoła i utożsamiać się z nim²².

Polskie *Dyrektorium*, w duchu *Dyrektorium ogólnego o katechizacji*, precyzuje kryteria, które winny przenikać formację katechetów polskich. Pierwszą inspiracją wskazywaną przez polskie *Dyrektorium* jest formacja katechetów dla potrzeb ewangelizacyjnych w danej chwili historycznej, uwzględniająca jej wartości, wyzwania i braki. Aby Kościół i jego katecheza mogła sprostać tym zadaniom, potrzebni są katecheci obdarzeni głęboką wiarą, wyrazistą tożsamością chrześcijańską i eklezjalną. Drugą inspiracją ukazaną przez dokument jest uwzględnienie w formacji pojęcia katechezy, zgodnego z rozumieniem Kościoła. Należy bowiem tak formować katechetów, aby byli oni w stanie przekazać nie tylko nauczanie, lecz także integralną formację chrześcijańską, rozwijającą zadanie *wtajemniczenia, kształcenia i wychowania. Należy zadbać, aby katecheci byli równocześnie nauczycielami, wychowawcami i świadkami*. Trzecią inspiracją podawaną przez polskie *Dyrektorium* jest przygotowanie takich katechetów, którzy byliby w stanie przedstawić katechezę pełną i kompletną, łączącą harmonijnie ortodoksję z ortopraksją. Czwartą sugestią jest podkreślenie spójności między pedagogią ogólną formacji katechetów i pedagogią specyficzną dla posługiwania katechetycznego, gdyż dużą trudnością byłoby dla katechety zaprezentowanie wrażliwości, której wcześniej nie wypracowałby w trakcie własnej formacji²³.

Z powyższego przedstawienia kryteriów inspirujących formację katechetów, *Dyrektorium*, uwzględniając polskie uwarunkowania, zwraca uwagę na związek jakości i dynamizmu formacji katechetów z działaniami duszpasterzy, a zwięsz-

²¹ Por. DOK 234.

²² PDK 150. Por. DOK 235.

²³ PDK 151.

cza proboszcza parafii. Podkreśla także, iż należy wypracować odpowiednie linie formacji katechetycznej dla poszczególnych kategorii katechetów: dzieci, młodzieży, osób niepełnosprawnych. Dla skutecznej formacji nie bez znaczenia jest stały przepływ informacji do katechetów, w zakresie ukazujących się aktów prawnych. Nieocenione wydają się tutaj wszelkiego rodzaju fachowe pisma katechetyczne, z „Katechetą” na czele, także biuletyny diecezjalne i strony internetowe. *Dyrektorium* wśród szczególnych elementów formacji katechetów polskich wspomina formację do podjęcia różnych form pracy katechetycznej w parafii²⁴.

Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce, podejmując zagadnienie podmiotów odpowiedzialnych za formację katechetów, wymienia oprócz Kościoła także szkołę. Może ona być pomocna dla formacji katechety poprzez działalność pedagogiczno-dydaktyczną. Dokument Episkopatu Polski wymienia tutaj osobę doradcy metodycznego w zakresie katechezy, jako tego, który sam uformowany dydaktycznie, teologicznie i katechetycznie, w imieniu Kościoła będzie współrealizował odpowiedzialność za formację katechetów²⁵. Jednak zasadnicza troska o formację katechetów według *Dyrektorium* spoczywa na Kościele. Omawiany dokument wyróżnia dwa miejsca realizacji tej odpowiedzialności: są nimi diecezja i parafia. Kościół diecezjalny powinien, w ramach wywiązywania się z odpowiedzialności za katechezę, podejmować, programować i koordynować stałą formację katechetów oraz poszukiwać jej nowych form. Każda diecezja winna mieć diecezjalny plan katechetyczny, którego istotnym elementem jest formacja stała katechetów²⁶. *Dyrektorium* wyróżnia też parafię jako miejsce formacji katechetów. Inspiratorami tej formacji, opartej o braterskie spotkania, odczyty, konferencje, nabożeństwa, dni skupienia, rekolekcje, winni być duszpasterze, a zwłaszcza proboszczowie. Dokument zwraca uwagę, że tego typu spotkania w parafii okazują się wręcz konieczne dla wspólnotowej formacji katechetów i pozwalają doświadczyć życia chrześcijańskiego²⁷.

Polskie *Dyrektorium*, za *Dyrektorium ogólnym o katechizacji* formację katechety ujmuje w trzech wymiarach: być, wiedzieć i umieć działać. *Dyrektorium* zauważa, że formacja katechetów powinna te trzy elementy uwzględnić i harmonijnie ze sobą łączyć. Stąd też cała formacja katechety powinna opierać się na owej triadzie i być jej podporządkowana²⁸.

²⁴ PDK 152.

²⁵ PDK 154.

²⁶ PDK 153.

²⁷ PDK 153.

²⁸ PDK 155.

Spośród trzech wymiarów formacji, polskie *Dyrektorium* podkreśla, iż najważniejszym jest *być* samego katechety, czyli jego wymiar ludzki i chrześcijański. Chodzi bowiem o to, aby formacja pomogła mu dojrzeć jako osobie, jako wierzącemu i jako apostołowi²⁹. Kolejnym aspektem formacji *być* jest pomoc w dojrzewaniu wiary katechety. Jak stwierdza *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, celem formacji katechety w dziedzinie dojrzałości wiary powinna być troska o to, *aby katechizacja żywiła i karmiła wiarę katechety, sprawiając jego wzrost jako wierzącego*³⁰. Celem więc formacji katechety jest umocnienie katechety w wierze, którą będzie następnie przekazywał z autentycznym przekonaniem i zgodnie z nauką Kościoła. Ostatnim elementem składowym formacji *być* katechety, podawanym przez polskie *Dyrektorium*, jest ożywienie świadomości apostołowskiej katechety. Dlatego powinien on znać i w miarę możliwości włączać się w plan ewangelizacyjny własnego Kościoła diecezjalnego i parafii³¹. Formacja katechety ma doprowadzić do zharmonizowania go ze świadomością, jaką Kościół ma odnośnie do swojej misji. Stąd też cała działalność katechety powinna być ukierunkowana na włączanie się i wypełnianie misji Kościoła w świecie.

Jednak dla wypełnienia tej doniosłej misji nie wystarczy, aby wybrana osoba osiągnęła jedynie dojrzałość ludzką. Musi ona posiadać odpowiedni zasób wymaganej wiedzy. Stąd też polskie *Dyrektorium* po wymiarze formacji *być* katechety wymienia wymiar *wiedzieć*. Ten aspekt formacji katechety jest konieczny, aby katecheta mógł wypełnić swoje zadanie, bowiem *musi on wiedzieć, to znaczy znać dobrze orędzie Boże, które przekazuje, adresatów, do których to orędzie kieruje oraz kontekst społeczny, w jakim przekaz katechetyczny ma miejsce*³². Formacja katechety, której celem jest gruntowne zapoznanie go z orędziem Bożym, dokonuje się poprzez formację biblijno-teologiczną. Ten rodzaj formacji ma dostarczyć katechecie organicznej znajomości orędzia chrześcijańskiego skupionego wokół centralnego misterium wiary, czyli Chrystusa³³.

Zadaniem formacji katechety jest również poznanie adresatów orędzia Bożego oraz kontekstu społecznego, w którym ma miejsce przekaz katechetyczny. Ten cel realizowany jest poprzez humanistyczną formację katechetów, a zwłaszcza znać znajomość psychologii i socjologii³⁴. Szerzej to zagadnienie rozwinięte jest

---

²⁹ PDK 155.

³⁰ DOK 239.

³¹ Por. DOK 239.

³² PDK 155.

³³ Por. DOK 240.

³⁴ PDK 155.

w *Dyrektorium ogólnym o katechizacji*, które wskazuje, że w przypadku psychologii wskazane jest, aby katecheta zapoznał się przynajmniej z dynamizmami psychologicznymi, które poruszają człowieka, ze strukturą osobowości, z potrzebami i najgłębszymi dążeniami serca ludzkiego, z psychologią rozwojową i etapami życia ludzkiego, z psychologią religijną, z doświadczeniami, które sprawiają, że człowiek otwiera się na misterium i na to, co święte. Poznanie zalecanej wiedzy psychologicznej sprawi, że katecheta potrafi umiejętnie motywować uczniów do wysiłku uczenia się i realizowania wartości z nimi związanych. Jego uczniowie będą zdolni samodzielnie wyrażać osobiste sądy i opinie. Będzie umiał konsekwentnie gratyfikować każde sukcesy edukacyjne uczniów, wspierać i dodawać otuchy uczniom w sytuacjach dla nich trudnych, jasno określać swoje oczekiwania, wymagania oraz kryteria oceniania za postępy w nauce i zachowaniu, scalać uczniów w jeden zgrany zespół, tworzyć klimat bezpieczeństwa, więzi grupowych, solidarności i lojalności. W przypadku zaś nauk społecznych *Dyrektorium ogólne o katechizacji* stwierdza, że zapewniają one poznanie kontekstu społeczno-kulturowego i zaznacza, że jest konieczne, aby w formacji katechety dokonano oceny warunków socjologicznych, kulturalnych i ekonomicznych po to, aby można było ustalić, w jakim zakresie te elementy życia społecznego mogą mieć wpływ na skuteczność ewangelizacji³⁵.

Trzecim wymiarem formacji katechetycznej, obok wymiarów *być i wiedzieć*, jest *umieć działać*. Co z tego, jeśli katecheta osiągnie wysoki poziom dojrzałości ludzkiej, w stopniu doskonałym przyswoi wymagany zakres wiedzy doktrynalnej, jeśli nie będzie potrafił właściwie przekazać wiedzy, podzielić się nią z katechizowanymi? Katechecie potrzebna jest umiejętność działania, dzięki której to, co osiągnął w procesie formacyjnym, może zaowocować pożytkiem dla innych. Stąd też w programie kształcenia katechety nie może zabraknąć elementu dydaktycznego³⁶. Polskie *Dyrektorium* przypomina, iż katecheza, jako akt komunikacji międzyludzkiej, wymaga od katechety zdobycia wiedzy z zakresu metod i środków komunikacji poprzez studium pedagogiki, dydaktyki i katechetyki³⁷. Komunikacja to dialog, dlatego formacja ma nauczyć umiejętności dialogu, ale również otwarcia na wartości, które partner dialogu przynosi. Nauki wychowania i komunikacji wprowadzają w wymiar *umieć działać* w formację

³⁵ DOK 242.

³⁶ M. Paluszkiwicz, *Katechizacja szkolna w diecezji siedleckiej w latach 1990-2005*. dz. cyt., s.154nn.

³⁷ PDK 155.

pedagogiczną, dzięki której katecheta stanie się pedagogiem, czyli tym, który ma wychowywać³⁸.

Formacja katechetów jest procesem złożonym i długotrwałym, wiąże się z dojrzałością osobową człowieka, która *nie jest nigdy zamknięta i stale wymaga doskonalenia*³⁹. Każda zdolność ludzkiego działania, aby była ciągle skuteczna, musi być stale doskonalona i rozwijana. Dotyczy to również zdolności bycia dobrym katechetą. Formacja ta prowadzona w wymiarach *być, wiedzieć i umieć działać* osiąga swój szczyt, gdy katecheta, katechizując innych, najpierw katechizuje siebie⁴⁰, co oddaje istotę formacji stałej katechetów w sposób pełny.

Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce zaznacza, że za stałą formację katechetów, która powinna odznaczać się systematycznością, odpowiedzialna jest każda diecezja. Kościół diecezjalny, zgodnie z przysługującymi mu uprawnieniami, zobowiązany jest do podejmowania, programowania i koordynowania stałej formacji katechetów oraz do poszukiwania nowych form, które by uwzględniały aktualną sytuację nauki katechezy w szkole. *Dyrektorium* jest zdania, że każda diecezja winna mieć diecezjalny plan katechetyczny, którego istotnym elementem jest formacja stała katechetów⁴¹. Dlatego w duchu tych słów poniżej zostaną zaprezentowane doświadczenia Kościoła krakowskiego na temat formacji katechetów świeckich i siostr zakonnych.

3. Z doświadczeń formacji katechetów w archidiecezji krakowskiej

Powrót nauczania religii do polskiej do szkoły, który dokonał się 1 IX 1990 roku, spowodował, iż bardzo zwiększyła się liczba katechetów, zwłaszcza świeckich. W archidiecezji krakowskiej katechizacja była dobrze zorganizowana. Odbывała się we wszystkich parafiach. W roku szkolnym 1989/90 zajmowało się nią bezpośrednio 1455 katechetów, w tym 52 świeckich. Po 17 latach liczba świeckich katechetów wzrosła aż do 505 osób, co obrazuje poniższa tabela⁴²:

³⁸ Por. DOK 244.

³⁹ Por. Szewczyk, *Tożsamość katechety w świetle dokumentów Kościoła w latach 1965-1991*, dz. cyt., s. 81.

⁴⁰ PDK 157.

⁴¹ PDK 153.

⁴² *Perspektywy katechizacji na progu Nowego Tysiąclecia*, w: *Archidiecezja Krakowska na przełomie tysiącleci*, red. S. Koperek, S. Szczur, M. Leśniak, B. Mielec, Kraków 2004, s. 169.

Liczba katechetów w archidiecezji krakowskiej:

Rok szkolny	księża	siostry	świeccy	Razem
1989/1990	1091	312	52	1455
1990/1991	1023	272	68	1363
1992/1993 (po podziale archidiecezji)	814	258	218	1290
2006/2007	741	227	508	1476

Gwałtownemu zapotrzebowaniu szkół na katechetów, przygotowanych od strony intelektualnej przez Papieską Akademię Teologiczną w Krakowie, towarzyszyła świadomość, że tak, jak nie można wykształcić mechanika, malarza czy lekarza raz na całe życie, tak samo nie można raz na zawsze wykształcić katechety. Stąd dla nowych katechetów równolegle tworzone były struktury umożliwiające ich doksztalcanie i formację.

Początki troski Kościoła krakowskiego o katechetów – w zdecydowanej większości księży i sióstr – sięgają lat siedemdziesiątych, kiedy to zostały powołane *Kursy katechetyczne* – sierpniowe spotkania wszystkich katechizujących, dziś zwane *Sierpniowymi dniami katechetycznymi*.

Po powrocie religii do szkół te *Sierpniowe dni katechetyczne* pozostały jako punkt wyjścia formacji katechetów. Natomiast od roku szkolnego 1990/1991 wprowadzone zostały dla katechetów świeckich trzydniowe rekolekcje zamknięte, a od roku 1993/1994 – pierwsze dni skupienia z warsztatami dydaktycznymi. Po pięciu latach od powrotu religii do szkół bp K. Nycz wystosował do każdego katechety list, ustalając minimum formacyjne, którego archidiecezja oczekuje od każdego katechety świeckiego i siostry.

Aktualne wymagania odnośnie do formacji sióstr i katechetów świeckich⁴³ określa list kard. S. Dziwisza do katechetów, ustalający podstawowe zasady formacji katechetów w archidiecezji krakowskiej⁴⁴. Są one następujące:

- udział w *Sierpniowych dniach katechetycznych*, które mają na celu przygotowanie do roku szkolnego przez podejmowanie aktualnych wyzwań katechetycznych i wyznaczenie najważniejszych kierunków działań katechetycznych;

⁴³ Księża-katecheci mają od roku 1998 własną formację. Z osobami odpowiedzialnymi za formację duchownych katechetów ma miejsce ścisła współpraca. Formacja księży-katechetów ma charakter duchowo-dydaktyczny.

⁴⁴ Wydział Duszpasterstwa Dzieci i Młodzieży, *Komunikaty – rok szkolny 2007/2008*, Kraków 2007, s. 31n.

- udział w trzech dniach skupienia (jesienny, zimowy i wiosenny) realizowanych w ciągu roku. Celem tych dni skupienia jest integracja katechetów poprzez regularne spotkania w mniejszych grupach, tzw. *rejonu* (jest ich 8), wymiana doświadczeń, wspólna modlitwa;
- uczestniczenie w trzydniowych rekolekcjach zamkniętych.

Na owoce troski o formację katechetów w archidiecezji można zatem popatrzeć z perspektywy minionych kilkunastu lat. Pozwala to na sformułowanie wniosków w postaci pewnych osiągnięć, i niestety, także braków.

Niewątpliwie osiągnięciem jest głęboka świadomość potrzeby formacji i spotkań. Wielu katechetów, przyjeżdżając na rekolekcje, dzieli się wypowiedziami nauczycieli, którzy wyjazd katechety na rekolekcje komentują, że *wam to dobrze, ktoś o was myśli i coś dla was organizuje*. Ponadto w zdecydowanej większości parafii istnieją regularne spotkania katechetów i duszpasterzy. Niestety, najczęściej o charakterze raczej organizacyjnym, wokół trudności w pracy z młodzieżą, mniej ku pogłębieniu formacyjnemu, tak jak to sugeruje *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*. Od kilku lat, w duchu polskiego *Dyrektorium*, organizowane są warsztaty i dni skupienia adresowane do poszczególnych katechetów, zwłaszcza do katechetów uczących w szkołach specjalnych. Współpraca Wydziału Duszpasterstwa Dzieci i Młodzieży z Małopolskim Centrum Doskonalenia Nauczycieli oraz z Wydziałem Teologicznym Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie uprawnia do wystawiania katechetom zaświadczenia o udziale w doksztalcaniu, co jest cenne dla ich awansu zawodowego.

Polskie *Dyrektorium* zwraca uwagę na znaczenie komunikacji z katechetami. Znakomity sposób przepływu informacji do katechetów zapewnia wydawany co miesiąc „Biuletyn Duszpasterski”, gdzie są zamieszczane aktualności katechetyczne. Otrzymuje go każdy katecheta. Raz w roku wydawane są tzw. *Komunikaty na rok szkolny*, zawierające wszystko to, co z katechetycznego punktu widzenia jest ważne dla katechetów (m.in. terminy formacji, warsztaty metodyczne, propozycje duszpasterskie na poszczególne etapy edukacyjne, pomoce dydaktyczne dla katechezy w szkole i parafii, dokumenty prawa oświatowego, propozycje planu awansu zawodowego na poszczególne stopnie, itd.). Niezwykle ważną rolę pełni w szybkim komunikowaniu z katechetami strona internetowa Wydziału.

Koordinacją formacji katechetów zajmuje się Wydział Duszpasterstwa Dzieci i Młodzieży, który został zobowiązany nie tylko do troski o szkolną katechezę, ale także do koordynowania wszystkich działań duszpasterskich, adresowanych do dzieci i młodzieży. U źródeł tego stoi idea, iż duszpasterstwa dzieci i młodzieży nie można ograniczyć do jednego środowiska, jakim jest

szkola, ale należy dążyć do współdziałania wszystkich środowisk, w których dokonuje się wychowanie w wierze młodego pokolenia. Chcąc ożywić kontakty katechetów z parafią, określone zostało pewne minimum zaangażowania katechetów w duszpasterstwo w parafii, konieczne do aktualizacji misji kanonicznej⁴⁵.

Ważnym czynnikiem w dobrym funkcjonowaniu formacji jest jej dofinansowanie przez parafie tak, aby koszty związane z podnoszeniem kwalifikacji były w jak najmniejszym stopniu ponoszone przez katechetów. Należy się cieszyć, iż parafie w zdecydowanej większości odpowiadają pozytywnie na apele o dofinansowanie formacji katechetów.

Współpraca Wydziału Duszpasterstwa Dzieci i Młodzieży ze szkołami układa się dobrze. W celu pomocy katechetom w staraniach o uzyskanie zgody na udział w rekolekcjach, Wydział pisze pisma do dyrekcji szkół, prosząc o umożliwienie *udziału w doskonaleniu zawodowym*. Jest to podyktowane tym, iż ukształtowała się praktyka, że rekolekcje rozpoczynają się w czwartek wieczorem i trwają do niedzieli włącznie. Stąd jest ta prośba o zwolnienie ze szkoły. Powyższe prośby są przez szkoły respektowane. Dyrekcje szkół uznają logikę argumentacji, że historyk podnosi swe kwalifikacje idąc do muzeum, historyk sztuki na wystawę, nauczyciel wychowania fizycznego udając się na salę gimnastyczną, zaś katecheta uczestnicząc w rekolekcjach.

Dokształcanie katechetów w czasie rekolekcji realizowane jest w trzech wymiarach: *być* (formacja duchowa, wyjazd do ośrodka rekolekcyjnego), *wiedzieć* (wykłady, konferencje, prowadzone przez specjalistów, podejmujących jeden temat), *umieć działać* (warsztaty dydaktyczne).

Ważną rolę w formacji pełnią doradcy metodyczni w zakresie katechezy.⁴⁶ W archidiecezji krakowskiej jest ich 8. Opiekują się katechetami (ok. 200) ze swojego rejonu. Zostali powołani w 1996 roku. Są to księża po podyplomowych

⁴⁵ W archidiecezji obowiązuje precyzyjne rozróżnienie: skierowania od misji kanonicznej, która jest wewnętrzną sprawą Kościoła i katechety. Natomiast dla szkoły wydawane są skierowania na czas określony bądź nieokreślony. Misję kanoniczną udziela się na rok, trzy lub pięć lat. Przykładowo, kryteria brane pod uwagę przy przedłużaniu misji na 5 lat są następujące: kwalifikacje – wykształcenie teologiczne, pedagogiczne, tytuł zawodowy, staż pracy (5 lat i więcej), rekolekcje, dni skupienia i dni katechetyczne, zaangażowanie w szkole (opinia dyrektora, umiejętność pracy z uczniami, udział w radach pedagogicznych, współpraca z gronem pedagogicznym i rodzicami, opłatek, gablotka, olimpiady i konkursy, jasełka, misterium, pielgrzymki, wycieczki), w parafii (opinia księdza proboszcza, udział w spotkaniach katechetycznych, przygotowanie i udział z dziećmi w liturgii Mszy św., nabożeństw, prowadzenie grup i wspólnot parafialnych) i w diecezji (opinia Wydziału Duszpasterstwa Dzieci i Młodzieży, pomoce dydaktyczne, katechezy, olimpiady). [Wydział Duszpasterstwa Dzieci i Młodzieży, *Komunikaty – rok szkolny 2007/2008*, dz. cyt., s. 62].

studiach specjalistycznych⁴⁶. Oprócz zadań związanych z doradztwem metodycznym pełnią oni funkcje wizytatorów⁴⁷.

Wśród zadań, które stoją aktualnie przed formacją katechetów archidiecezji krakowskiej, wymienić należy większą formację społeczną. Katecheta musi znać parafię i szkołę, ale również rodzinę, grupę rówieśniczą i sąsiedztwo, jako naturalne środowiska wychowujące jego uczniów. Studium nauk społecznych ma pomagać katechezie doskonalić warsztat posługi katechetycznej. Kolejne zadanie jest związane z formacją katechetów do katechezy przyparafialnej, do towarzyszenia w drodze ku bierzmowaniu i w przygotowaniu do odkrywania swego powołania. Kolejne zadanie związane jest z realizacją głębokiego życia duchowego, poprzez życie sakramentalne i kierownictwo duchowe. Ciągłe ważnym pozostaje postulat silniejszego wiązania katechetów z parafią, gdzie katechizują.

4. Najważniejsze wnioski i postulaty

Pierwszym postulatem, istotnym dla formacji Kościoła w Polsce, jest realizowanie zasady, że główny ciężar odpowiedzialności za formację katechetów musi spoczywać na Kościele. Z pewnością niektóre aspekty formacji można oddać szkole, w niektórych trzeba ze szkołą współpracować, jednak zasadnicza część formacji: duchowa, biblijna, teologiczna, muszą być realizowane przez Kościół

⁴⁶ Funkcjonowanie katechetycznego doradztwa w archidiecezji krakowskiej było przedmiotem badań. Por. U. Ściorca, *Katechetyczne doradztwo metodyczne w opinii katechetów i doradców metodycznych nauki religii archidiecezji krakowskiej*, Kraków 2006.

⁴⁷ Zakres obowiązków wizytatora rejonowego – doradcy metodycznego nauki religii: *I. Zadania wynikające z tytułu pełnienia obowiązków wizytatora rejonowego: 1. Wizytacja katechetów (...); 2. Formacja katechetów: organizacja 3 spotkań formacyjno-dokształceniowych (dni skupienia) w ciągu roku szkolnego: jedno spotkanie formacyjne z wykładem; jedno spotkanie „opłatkowe”; jedno spotkanie wyjazdowe; współtworzenie rekolekcji dla katechetów. 3. Duszpasterstwo ponadparafialne i parafialne nauczycieli: inspiracje księży w zakresie animacji duszpasterstwa dzieci i młodzieży; organizacja opłatka i dni nauczyciela w większych ośrodkach; duszpasterstwo nauczycieli (...). 10. Ścisła współpraca z dekanalnymi animatorami duszpasterstwa dzieci i młodzieży w zakresie pracy pozakatechetycznej (m.in. rekolekcje dla maturzystów, uczestnictwo w przygotowaniu materiałów do bierzmowania, prowadzenie młodzieży do bierzmowania, organizacja pielgrzymki młodzieży do Kalwarii). II. Zadania wynikające z tytułu pełnienia obowiązków doradcy metodycznego nauki religii: 1. Prowadzenie zajęć „otwartych”; 2. Współpraca z dyrektorami szkół w dokonywaniu oceny pracy katechetów, koniecznego zwłaszcza do mianowania; 3. Organizowanie doradztwa metodycznego i merytorycznego we własnych rejonach oraz sprawowanie opieki nad katechetami rozpoczynającymi pracę; 4. Koncepcyjna praca nad sposobami aktywizacji katechezy, przygotowywanie materiałów katechetycznych; 5. Organizowanie katechez pokazowych dla katechetów. [Wydział Duszpasterstwa Dzieci i Młodzieży, *Komunikaty – rok szkolny 2007/2008*, dz. cyt., s. 34-36].*

diecezjalny. Wynika to ze specyfiki katechezy, iż Kościół formuje i posyła katechetów z misją do nauczania religii – katechezy w szkole oraz na tych samych katechetów liczy jako na pracowników na niwie katechezy i duszpasterstwa parafialnego.

Wydaje się, że minimalnym wymiarem formacji duchowej i biblijno-teologicznej katechetów w diecezjach powinny być okresowe dni skupienia, połączone z wykładami i warsztatami z zakresu tematyki biblijnej, teologicznej, katechetycznej oraz rekolekcje zamknięte, w których uczestniczy każdy katecheta. Uwzględniając rozróżnienie na formację osób i narzędzi, biorąc pod uwagę chrystocentryczność i eklezjalność formacji, można za *Dyrektorium* mówić o trzech wymiarach formacji katechetów: formacja ku temu by *być*, ku temu by *wiedzieć* i ku temu by *umieć działać*.

Trzeci postulat dotyczy instytucjonalnych sposobów formacji katechetów w diecezjach, które winny dobrze funkcjonować i to na jak najwyższym poziomie.

Dyrektorium ogólne o katechizacji, mówiąc o celu, który ma do osiągnięcia katecheza, a którym jest komunია i zażyłość z Chrystusem, stwierdza, iż może to osiągnąć katecheza, mająca charakter formacji integralnej, nieredukowana do prostego nauczania, z natury związana z całym sprawowaniem liturgii i sakramentów. Pierwszorzędnym zadaniem Kościoła wobec katechezy jest troska o przygotowanie i formowanie katechetów o głębokiej wierze. Tak więc formacja katechetów jest czymś niezwykle ważnym, potrzebą czasu i pilną koniecznością.